

מונדיאל - על שום מה?

מאת ד"ר עידו נבו

המושג 'מונדיאל' הפך למילה מקובלת למדי בשפה העברית, אך בניגוד לפירוש המילוני מספרדית, אין הכוונה לתבל ומלואה, כי אם ל'גביע', הלא הוא גביע העולם בכדורגל, המוענק מטעם התאחדות הכדורגל הבין לאומית אחת לארבע שנים. ניתן אולי להבין מדוע בקשו עיתונאי הכדורגל, השדרנים והאזהדים מושג קצר יותר מן הכותרת הרשמית הארוכה והמסורבלת אך מוזר כי דווקא המילה 'מונדיאל' הפכה לשם נרדף לגביע, ולא הביטוי 'קופה', שפרושו 'גביע'. מוזרה עוד יותר העובדה כי דווקא המילה הספרדית, שפה שאינה שגורה במיוחד במקומותינו, הפכה לשם נרדף לאירוע ולא חלופות עבריות, ערביות, רוסיות או אנגליות הנפוצות יותר בעברית המדוברת.

המושג 'מונדיאל' כשם נרדף לטורניר גמר הגביע העולמי אינו נמצא באתר הרשמי של התאחדות הכדורגל העולמית (FIFA), ואינו מופיע גם בפרסומים אחרים העוסקים בתיעוד הענף באופן כללי ובתחרות גביע העולם עצמה. באנציקלופדיית הכדורגל (The Complete Encyclopedia of Football) בעריכת קייר רדנאג' מכונה הטורניר World Cup, כך גם בשנתון הכדורגל של רוטמאנס, בעריכת ג'ק רולינס. בספרו המפורט של היסטוריון הכדורגל דייוויד גולדבלאט, The Ball is Round- A Global History of Soccer, לא מופיעה המילה מונדיאל ולו פעם אחת בלבד. עיון בכרזות הרשמיות של טורנירי גביע העולם מאז 1930 ועד ימינו, מעלה כי המושג אינו עומד בפני עצמו, כי אם מופיע רק בצימודים: Campionato Mondiale Di Calcio (איטליה 1934), Campeonato Mundial De Football (אורוגוואי 1930 או צ'ילה 1960), כלומר גביע העולם או אליפות העולם. אפילו מדינות דוברות ספרדית כגון מקסיקו או ספרד העדיפו בכרזות הרשמיות את הביטוי האנגלי 'World Cup'.

בישראל המצב מעט שונה, המושג מונדיאל כאמור הפך לשגור ואין למעשה שימוש בשם הרשמי, גביע העולם. בסוף שנות השבעים פרסם הסופר והעיתונאי מוטי בסוק ספר בשם: "תולדות הגביע העולמי בכדורגל". בספר זה סוקר המחבר את טורנירי גביע העולם עד שנת 1978, הטורניר בארגנטינה. לפני שבועות מספר יצאה לאור מהדורה מעודכנת של ספר זה, הפעם בשם: "תולדות משחקי הגביע העולמי בכדורגל 1930-2018". מעבר לתוספת של ארבעים שנות עדכון היסטורי, נערכו מחדש גם הפרקים מן הספר הקודם. אחד השינויים הוא הוספת המילה 'מונדיאל'. למשל, הפרק המספר את הקורות בטורניר של 1954 בשווייץ במהדורה הישנה נפתח כך: "מעולם לא הייתה מועמדת ודאית לזכייה בגביע העולמי כמו הפעם". לעומתו נפתח אותו פרק המהדורה החדשה במילים הבאות: "מעולם לא הייתה מועמדת ודאית לזכייה בגביע העולם כמו הונגריה במונדיאל שווייץ ב-1954". דוגמה נוספת - הפרק המספר את סיפור הטורניר בצ'ילי 1962 נפתח כך במהדורה הישנה: "ברזיל

הגיעה עם תשעה ממנצחי שוודיה בהרכב הראשון, מקרה חסר תקדים..."; ואילו במהדורה המעודכנת: "ברזיל הגיעה למונדיאל 1962 בצ'ילה עם תשעה שחקנים מן ההרכב המנצח במונדיאל שוודיה, תופעה חסרת תקדים." מדוע ומהיכן אם כן הופיע מילה זו וקנתה לעצמה מקום של קבע בשפה העברית העדכנית?

ראשית השימוש במושג 'מונדיאל' כשם נרדף לטורניר כולו מצויה בטורניר שהתקיים בארגנטינה בשנת 1978, בו זכתה המדינה המארחת בסופו של דבר בתואר העולמי הראשון בתולדותיה. לקראת הטורניר בקשה הועדה המארחת לחבר מעין המנון לאירוע כולו והשיר שנבחר, במנגינת מארש קצבית, נקרא 'אל מונדיאל'. ממש לפני פתיחת המשחקים התפרסמה נעימה נוספת שנשאה את אותו שם, מפרי עטו של המלחין האיטלקי אניו מוריקונה (מי שחיבר בין השאר את נעימת הנושא המפורסמת לסרט "הטוב הרע והמכוער"). שתי היצירות הוכרו כהמנונים רשמיים של התחרויות. הרעיון הבסיסי בשיר הוא תבל כולה (מונדיאל) נושאת פניה לארגנטינה למשחקי אליפות העולם. השיר השפיע ככל הנראה על העיתונאים והשדרנים שסיקרו את הטורניר וככל שחלפו הימים התקבע המושג ככינוי לאירוע כולו. עד כדי כך שמגזין הספורט לבני הנעורים "פנדל" שיצא לאור באותם הימים, העניק לכתבה המסכמת את ניצחונה של ארגנטינה בגמר על הולנד 3-1 בכותרת "מונדיאל לקשוחים ולאמיצים".

שנה וחצי מאוחר יותר בסוף שנת 1980, התקיים באורוגוואי הסמוכה לארגנטינה טורניר הזמנה מיוחד, Copa de Oro de Campeones Mundiales, גביע הזהב לאלופות העולם. כלומר טורניר לששת הזוכות אי פעם בגביע העולם, אורוגוואי, איטליה, גרמניה, ברזיל, ארגנטינה, ומאחר שאנגליה השישית ויתרה על ההשתתפות הזמנה גם הולנד. כינוי החיבה לטורניר זה, בו זכתה המארחת בניצחון על ברזיל בגמר, היה 'מונדיאליטו', עולם קטן ('עולמיקו'). הכינוי 'מונדיאליטו' החל ללוות אירועים נוספים כגון טורנירי כדורגל לנשים בשנות השמונים או אליפויות עולם לגילאים צעירים. אם 'מונדיאליטו' הוא גביע עולם קטן, הרי שמונדיאל הוא גביע העולם הגדול, או האמיתי.

בשנים הבאות התבסס המושג, גביעי העולם בשנים 1982, 1986 ו-1990 התקיימו במדינות לטיניות, ספרד, מקסיקו ואיטליה, בהתאמה, וגם אם השם הרשמי היה אחר, הספיקה, על פי פרשנותם של עיתונאי ושדרי הכדורגל הישראליים, נוכחות המילה 'מונדיאל' בכותרת כדי להפוך לשם הגנרי של הטורניר. העולם כולו, זה שנוטל חלק פעיל בטורנירים, נותר עם השם 'גביע העולם' או 'אליפות העולם' או כפי שהאמריקאים מכנים 'FIFA World Cup', אך אצלנו הגישה משפחתית יותר ומכיוון שהטורניר הנו בן בית במקומותינו, אפשר לכנותו בשמות חיבה - מונדיאל...

הבט נוסף הקשור בצמיחת השימוש בביטוי נובע משינויים בכל הקשור לאופי השידור בתקשורת האלקטרונית. לכשנוסדה רשות השידור והחלה בשידורי הספורט בכלל והכדורגל בפרט, ניכרה השפעתו של השידור הבריטי. הטון היבש משהו וגישת השידור המאופקת, האנדרסטייטמנט, היוו את צורת השידור המקובלת וזו אפיינה את ותיקי השדרים כגון נחמיה בן אברהם, או ניסים קיוויתי. שנות השמונים והפתיחות התקשורתית הנרחבת יותר חשפה הן את השדרים והן את הצופים והמאזינים לסגנונות הלטיניים שהיו רוויים הן בניסיונות לעצב סגנון הגשה אישי תוך כדי שידור אירועי ספורט, והן בהתלהמות ובהתלהבות מוגזמת. אם הסגנון הישן אופיין בזהירות משימוש בסופרלטיבים הרי שהשדרנים החדשים, כמו יורם ארבל ובמיוחד מאיר איינשטיין, נטו לשימוש יתר בהם ובניסיון להעניק לשידור גוון לטינו-אמריקאי מובהק. הקריאות החוזרות "גול גול גול גול גול..." לאחר הבקעת שער למשל הפכו לאחד מסימני ההיכר של סגנון השידור החדש, ולא במקרה הפכה קריאה זו לחלק מאות הפתיחה של תכנית הרדיו "שירים ושערים". למען הסר ספקות, הכדורגל הישראלי מעולם לא דמה לזה הדרום אמריקאי, לא מבחינת איכות המשחק ולא מבחינת התלהבות הקהל, אך את השדרנים לא ניתן היה לעצור. הללו סחפו בעקבותיהם גם את הדור החדש של כתבי הספורט, והחגיגה הלטינית במזרח התיכון הייתה בעיצומה. ואם מדובר בחגיגה לטינית, מדוע לא להשתמש בז'רגון לטיני, והמושג 'מונדיאל' התאים למגמה זו ככפפה ליד.

לאור השתרשותו של מושג זה בשפה, ראוי אולי להזכיר שוב מאין צמח. גביע העולם בארגנטינה 1978, היה מן הנתעבים שבטורנירים. הכת הצבאית ששלטה בארגנטינה באותם ימים, אשר רצחה, עינתה, כלאה והעלימה מתנגדי משטר, עיתונאים, פעילי זכויות אדם ואזרחים מן השורה, עשתה שימוש תעמולתי נרחב בטורניר, בדיוק כמו גרמניה הנאצית במשחקים האולימפיים של ברלין 1936, או משחקי גביע העולם בכדורגל באיטליה הפאשיסטית ב-1934. מעבר לכך היו כל האמצעים כשרים על מנת לסייע לנבחרת המקומית לזכות, כולל בניית לוח משחקים שייטיב עמה, איומים על שוער נבחרת פרו שהניצחון עליה בתוצאה 0-6 הבטיח את עליית ארגנטינה למשחק הגמר, או גיוס בני נוער לשיר ולהרעיש ליד המלון בו התגוררה הנבחרת ההולנדית לילה לפני משחק הגמר. גם בארגנטינה נחשב גביע זה למשני וזה שמעורר פחות גאווה מן הגביע השני בו זכו שמונה שנים מאוחר יותר במקסיקו. לאור זאת, כדאי לזכור מהיכן צמח הביטוי, ולמרות שקשה כיום לעקור אותו, יש טעם לנסות ולהחזיר כמו בשאר העולם הנאור את השימוש בשם הרשמי של הטורניר – 'גביע העולם'.